

В. В. БАРАБАШ***V. V. Barabash***

МОЛОДІЖНИЙ РУХ ЯК ОБ'ЄКТ І СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Історичний розвиток суспільства значною мірою залежить від того, наскільки використовується такий дієвий чинник суспільно-політичного функціонування як молодь, її громадські організації. У всі часи та у всіх народів молодь була в авангарді громадських рухів, своєрідним каталізатором суспільних перетворень.

Розвиток молодіжного руху в сучасних умовах тісно пов'язаний з формуванням і становленням принципів нової державної молодіжної політики. Вона має здійснюватися в кожній країні на політичному, законодавчому, організаційному рівнях з урахуванням її можливостей – економічних, соціальних, культурного розвитку, історичних традицій, світового досвіду підтримки молоді. Цей досвід у першу чергу вимагає, щоб до процесу соціалізації молодих людей, вирішення їхніх соціальних проблем активно підключалася сама молодь, її громадські організації

Автор статті ставить за мету показати, що молодь, молодіжний рух повинні бути не лише об'єктом, але й активним суб'єктом реалізації мо-

лодіжної політики, що суб'єктність молоді у реалізації цієї політики проявляється, у першу чергу, через рівень розвитку молодіжного руху, що саме у молодіжному середовищі, передусім у його організованій частині – молодіжних громадських об'єднаннях – органи державної влади черпають додаткові ресурси для формування і провадження державної молодіжної політики, здійснення конкретних заходів, спрямованих на подальший розвиток країни.

Аналіз історіографії молодіжного руху, його ролі в суспільному житті, незважаючи на те, що він має глибокі корені, засвідчує, що вивчення більшості проблем його розвитку все ще знаходиться в зародковому стані. Відсутні ґрунтовні дослідження щодо комплексного дослідження процесу інституціалізації молодіжного руху, визначення місця і ролі молодіжних об'єднань у системі політичної організації суспільства. Причому як за радянських часів (попри те, що молодіжною, комсомольською проблематикою в колишньому СРСР займалися кілька тисяч дослідників, близько

чотирьох тис. осіб захистили дисертації з молодіжної проблематики, щорічно в країні проводилися десятки регіональних, обласних і республіканських наукових конференцій, виходили сотні книг і брошур, тисячі статей про молодь [1, с. 655], так і у сучасній українській та російській ювенальній науці, коли ледь не на пальцях можна порахувати дослідників, які проводять дослідження у цій сфері (так, наприклад, впродовж 1990–2000 років у Росії захистили дисертації з проблем молодіжного і дитячого руху лише 52 науковці [2, с. 19]). Серед сучасних російських дослідників проблем реалізації державної молодіжної політики, розвитку молодіжного руху можна виділити роботи І. Ільїнського, В. Лукова, А. Ковальової, В. Павловського, Ю. Волкова, В. Добренькова, Ф. Кадарії, І. Савченка, В. Шаповалова, О. Омельченко [3].

Серед невеликої кількості книг, дисертацій, статей, присвячених різним аспектам цієї теми, які вийшли в Україні, на особливу увагу заслуговує робота В. Куліка, Т. Голубоцької, О. Голубоцького „Молода Україна: сучасний організований молодіжний рух та неформальна ініціатива. Дослідження” (2000). У ній вперше в Україні досить глибоко висвітлюється процес формування, становлення і фактори подальшого розвитку сучасного організованого молодіжного руху та неформальної молодіжної ініціативи в Україні другої половини 80-х – 90-х рр. ХХ століття [4]. Цікавими є дослідження В. Соколова, В. Рябіки, Ю. Поліщука [5].

Останнім часом дещо позбавилася дослідницька робота щодо молодіжного руху на регіональному рівні. Зокрема заслуговують на увагу: „Молодіжний рух Києва: Інформаційний збірник” (2000), „Довідник молодіжних організацій Донеччини” (1998), „Реалізація державної молодіжної та сімейної політики в Одеській

області через взаємодію з громадськими формуваннями (з досвіду роботи)” (2003), „Молодіжний громадський рух Києва” (2003). Низку інформативних збірників з проблем реалізації державної молодіжної політики видав у м. Дніпропетровську Є. Бородін [6]. Проте ці видання головним чином носять довідковий характер і не містять аналітичних матеріалів про розвиток громадського молодіжного руху.

На цьому тлі дуже вагомими є дослідження з проблем реалізації державної молодіжної політики, розвитку молодіжного руху, підготовлені протягом 1991–2003 рр. Державним інститутом проблем сім’ї та молоді. Найґрунтовнішими серед них є дослідження М. Головатого, В. Головенька, М. - Перепелиці, О. Корнієвського [7].

Інформативний матеріал про становлення молодіжного руху та державної молодіжної політики в Україні на сучасному етапі міститься у відповідних розділах щорічних доповідей „Про становище молоді в Україні”, підготовлених та виданих Державним інститутом проблем сім’ї та молоді за підсумками 1997–2002 рр., зокрема в щорічній доповіді Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2001 р.) „Нове покоління незалежної України (1991–2001 роки)”, де подано узагальнюючий матеріал за десять років незалежності країни [8].

Крім того, впродовж останніх дванадцяти років в Інституті реалізовано низку науково-дослідних проєктів з проблем молодіжного руху. Серед них: „Сучасні тенденції та генезис розвитку молодіжного руху в Україні” (1992), „Історичний досвід становлення та сучасні тенденції розвитку молодіжного руху в Україні” (1993), „Правова інституціоналізація українського молодіжного руху: історія та сучасність” (1994–1995), „Генеза молодіжного руху України (особливості

регіонального розвитку)” (1995–1997), „Особливості становлення та розвитку молодіжного руху в Україні на етапі формування нової державності” (1995), „Основні тенденції та особливості розвитку молодіжного руху в Україні за сучасної доби” (1997), „Молодіжний рух в Україні-2002 : Довідник” (2002).

У дослідженнях, проведених ДІПСМ спільно з іншими вітчизняними науковцями, зроблена спроба – як теоретично обґрунтувати нові підходи у вивченні молодіжного руху як важливого суспільного явища, та дати якнайширшу інформацію про процес інституціалізації молодіжного руху країни, про діяльність молодіжних і дитячих організацій, їх співпрацю з державними органами.

Отож необхідно підкреслити, що дослідження питань суті молоді як великої, важливої соціально-демографічної групи, характеру і особливостей молодіжного руху в реалізації молодіжної політики має велике теоретичне та практичне значення. З одного боку, вивчення українськими науковцями проблем історії та сучасного стану як у світі в цілому, так і в Україні зокрема, молодіжного руху, державної молодіжної політики, особливо конкретних її аспектів, перебуває в зародковому стані. Нечіткість уявлень щодо внутрішнього стану, організаційної структури молодіжного руху, відсутність домовленості щодо суті термінології, якою користуються в політичних документах, у наукових дискусіях, у публіцистиці часто призводить до неоднозначності, а інколи й помилковості в його оцінках, дослідженнях місця і ролі цього складного соціального явища в житті суспільства.

З іншого боку, вивчення цих проблем, вироблення певних рекомендацій сприяє створенню умов для саморозвитку і самореалізації молоді, її включення у всі суспільні процеси з метою прогресивного поступу суспільства вперед.

Пристаючи до розгляду проблем молодіжного руху і державної молодіжної політики, маємо найперше визначитися з поняттям „молодь”.

Згадане поняття досить різнопланово трактується в багатьох науках – філософії, соціології, політології, педагогіці, психології тощо. Його узагальнений варіант, запропонований у енциклопедичних виданнях, визначає молодь у цілому як соціально-демографічну групу, виокремлену на основі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального стану і обумовлених ними соціально-психологічних якостей, що визначаються суспільним ладом, культурою, закономірностями соціалізації, вихованням у певному суспільстві.

Необхідно відзначити, що в новітні часи проблема визначення вікових меж молоді не лише не спрощується, а навпаки, можна сказати, навіть ускладнюється. Це пов'язане з тим, що, з одного боку, процес акселерації суттєво прискорив фізичне і, зокрема, статеве дозрівання дітей і підлітків, яке традиційно вважається нижньою межею юності. З іншого боку, ускладнення трудової та громадсько-політичної діяльності, у якій бере участь людина, викликає необхідність продовження суспільно необхідного строку підготовки до життя. Сучасна молодь довше навчається в школі і, відповідно, пізніше починає самостійне, трудове життя. Так, наприклад, якщо в 20-і роки ХХ століття 90% населення СРСР у віці до 22 років уже було залучене до виробництва, то в 1975 р. – лише 33,8%, 90% зайнятості молоді досягла в цей рік лише у віці 25 років [9, с. 13]. Ускладнилися й самі критерії соціальної зрілості. Початок самостійного трудового життя, завершення освіти та отримання стабільної професії, набуття політичних і громадських прав, матеріальна незалежність від батьків, вступ до шлюбу та народження пер-

шої дитини – усі ці події, що дають у своїй сукупності людині відчуття дорослості та відповідний соціальний статус, приходять не одночасно. А сама їх послідовність і символічне значення кожного з них не однакові в різних соціальних верствах, у різних країнах.

Звідси й дискусійність хронологічних меж молоді. По-різному визначають їх міжнародні організації, окремі країни світу: для країн Європейського Союзу – 15–24 роки, у Російській Федерації – 14–30 років [10, с. 1], в Естонії – з 17 до 26, в Іспанії – з 14 до 30, Голландії – з 12 до 25 [11, с. 31 – 32], Словенії – з 15 до 29 [12, с. 37].

Відомий російський дослідник проблем молоді, молодіжної політики І. Льїнський прийшов до висновку, що „молодь в кінці ХХ – на початку ХХІ століть – це соціально-демографічна група суспільства, яка вирізняється на базі сукупності вікових характеристик, особливостей соціального становища і обумовленими першою і другою соціально-психологічними властивостями, які визначаються рівнем соціально-економічного і культурного розвитку, особливостями соціалізації в цьому суспільстві. Сучасні вікові межі поняття „молодь” лежать в інтервалі від 13–14 років до 29–30 років” [1, с. 132].

У 1995 р. Х Генеральна Асамблея ООН прийняла Всесвітню програму дій в інтересах молоді до 2000 р. і на наступний період, який визначений аж до 2010 р. Відповідно до цього документа молоддю вважаються громадяни віком від 15 до 26 років. Правда, в міжнародних правових документах обумовлено, що з врахуванням національного законодавства у визначенні вікових меж дітей та молоді можуть вводитися невеликі переміщення в той чи інший бік [13, с. 37].

Ось чому, на наш погляд, трохи дивним є те, що відбувається в Україні. Спочатку, у 1992 р., законодавство

України визначило молоддю громадян віком від 15 до 28 років. У 1999 р. нижня межа була відсунута до 14 років. А в березні 2004 р. Верховна Рада України чомусь прийняла рішення про перенесення верхньої межі молодіжного віку аж до 35 років [14]. І хоча в прийнятому законі нічого не говориться про зміни у віку членів громадських молодіжних організацій, доводиться вірити, що він також тепер встановлюється у межах від 14 до 35 років.

Наступні поняття – „політика”, „молодіжна політика”, „державна молодіжна політика” є також ключовими для нашого дослідження. Вони утворюють своєрідний змістовний ланцюг, відображають явища, що стосуються взаємодії політичної системи суспільства чи її окремих інституцій з населенням країни або ж з окремими його групами. Ці складні процеси суспільного життя на практиці розгортаються через їхніх реальних носіїв, суб’єктів соціальної дії – окремих осіб, політичні організації, громадські рухи, державні органи тощо. Нерідко кожен із соціальних суб’єктів прагне надати процесам вигідну для нього спрямованість, що суттєво відрізняється від намірів інших суб’єктів [15, с. 16].

У загальному й універсальному вигляді політика – особливий вид людської діяльності, пов’язаний з одержанням і здійсненням влади, насамперед державної. В літературі є і більш конкретні визначення політики: це сфера діяльності між класами, націями, іншими соціальними групами, ядром якої є проблема завоювання, утримання і використання державної влади. Згідно з поглядами М. Вебера, політика означає надію брати участь у владі або впливати на її розподіл між державами, а також у межах однієї держави – між групами людей. На думку Ж. Френда, це причинно зумовлена, ситуативно змінна за формою та орієнтацією

діяльність, яка служить практичній організації суспільства. Він зазначає, що політика дає структури суспільству, форми, створює конвенції, інститути, закони і правила, змінює ситуацію і дозволяє людині адаптуватися в умовах, що змінюються у часі і просторі.

Перелік визначень політики може бути продовжений, але ми зупинимося на визначенні, наведеному у політологічному енциклопедичному словнику за редакцією Ю. Шемшученка та В. Бабкіна: політика – організаційна, регулятивна і контрольна сфера суспільства, у межах якої здійснюється соціальна діяльність, спрямована головним чином на досягнення, утримання й реалізацію влади індивідами й соціальними групами задля здійснення власних запитів і потреб [16, с.258].

Тепер зробимо деякі узагальненні визначення понять „молодіжна політика” та „державна молодіжна політика” і викладемо їх у нашому розумінні, оскільки дослідники в ці поняття нерідко вкладають не однаковий, а інколи й протилежний зміст.

Не вдаючись до глибокого дослідження історії виникнення термінів „молодіжна політика” та „державна молодіжна політика” й розробки понять, зазначимо, що у нашій країні вони вперше почали використовуватись ще в радянський період партійними органами і пролунали на партійних форумах. Термін „молодіжна політика” серед науковців першою стала вживати у 1986 р. група дослідників НДЦ ВКШ при ЦК ВЛКСМ під керівництвом І. Ільїнського. У розробці основних положень державної молодіжної політики також брали активну участь В. Криворученко, Д. Полива, С. Алещонок, В. Луков, С. Пугинський [1, с.477–531].

І. Ільїнський у своїх роздумах щодо суті поняття „молодіжна полі-

тика” прийшов до таких висновків: „Молодіжна політика – це, по-перше, система ідей, теоретичних положень про місце і роль молодого покоління у суспільстві; по-друге, це практична діяльність суб'єктів такої політики – КПРС, Радянської держави, громадських організацій та інших соціальних інститутів – щодо реалізації цих ідей, положень і директив з метою формування і розвитку, реалізації її творчих потенцій в інтересах будівництва нового суспільства” [1, с.584]. І хоча цей висновок був зроблений ще в кінці 80-х років минулого століття, з ним не можна не погодитися концептуально і зараз.

Заслужовує також на увагу доповнення, яке зробив В. Криворученко: „...Молодіжна політика охоплює всі сфери життєдіяльності молоді, включає в себе всі питання, пов'язані з формуванням і вихованням молоді, охоплює всі процеси соціалізації, всю сукупність ідей щодо місця і ролі молоді у суспільстві та їх реалізацію. Молодіжна політика є сукупністю дій всіх державних і громадських інституцій, проте кожний її суб'єкт, соціальна інституція здійснює її диференційовано у відповідності до своїх потреб і можливостей з урахуванням місцевих умов” [17, с.60].

В Україні на початку 90-х років минулого століття проблемами молодіжної політики почали займатися молоді депутати Верховної Ради України, працівники Міністерства України у справах молоді і спорту, науковці Українського науково-дослідного інституту проблем молоді. У першу чергу це були: А. Матвієнко, А. Толстоухов, В. Борзов, В. Барабаш, О. Яременко, М. Головатий, В. Плохій, І. Хохленков [18, с.56]. Проблеми здійснення державної молодіжної політики на регіональному рівні були досить глибоко вивчені і узагальнені М. Перепелицею [15]. Питання становлення молодіжного руху в нових політичних умовах стали

предметом дослідження В. Головенька, О. Корнієвського [19].

Першим документом, який на державному, політичному рівні започаткував нову державну молодіжну політику в Україні, стала Декларація „Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні”, яка була прийнята як Закон України 15 грудня 1992 р. Слід зазначити, що ця Декларація виявилася настільки сміливою і прогресивною, що пізніше окремі її положення, іноді в дещо зміненому вигляді, перейшли і до Конституції України, інших законів та нормативних актів [18, с.57].

У Декларації, зокрема було зроблено визначення державної молодіжної політики: „Державна молодіжна політика – це системна діяльність держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України” [20, с.23]. Саме це визначення як методологічний орієнтир ми й використовуємо у нашому дослідженні.

Узагальнюючи визначення молодіжної політики, які даються в законодавчих актах України, інших державних документах, в наукових роботах з цієї проблематики, можна дійти висновку, що вона є певною системою ідей, теоретичних положень стосовно місця, ролі та перспектив молоді у суспільстві, закріплених у законодавчих, нормативних актах, інших документах, а також діяльністю суб'єктів молодіжної політики щодо втілення цих теоретичних положень у реальність. Молодіжна політика здійснюється у суспільстві в усіх сферах життєдіяльності молоді як в її інтересах, так і в інтересах суб'єктів мо-

лодіжної політики. Суб'єктами її провадження є всі суспільні інституції, що взаємодіють безпосередньо чи опосередковано з молоддю, а також сама молодь, її громадські організації.

Таким чином, можна стверджувати, що молодіжна політика – це комплексне явище, яке є результатом практичної, науково-теоретичної, ідеологічної та іншої діяльності соціальних інституцій стосовно молоді. Її можна розглядати як інтегральну функцію багатьох змінних: діяльності держави, партій, громадських, релігійних організацій тощо.

Як на думку автора, поняття „молодіжна політика” дещо відрізняється від поняття „державна молодіжна політика”.

Молодіжна політика – це діяльність усіх суспільних інститутів, у тому числі партій, громадських організацій, інших інститутів громадянського суспільства, з метою соціалізації молодого покоління, його інтеграції в суспільні процеси. Молодіжна політика включає в себе багато елементів і має складну структуру.

Державна молодіжна політика – це політика, діяльність держави, спрямована на молодь, на підростаюче покоління, це наявність законодавчо закріплених ідей стосовно місця і ролі молоді у поступальному розвитку суспільства, а також системи різноманітних державних заходів, що сприяють реалізації цих ідей.

Метою обох цих видів політики є створення необхідних соціально-економічних, політико-правових, організаційних умов і гарантій для соціального становлення, розвитку і вдосконалення як окремої молодої людини, так і всього молодого покоління.

Як видно з вищесказаного, своєрідністю здійснення як молодіжної політики в цілому, так і державної молодіжної політики зокрема є те, що молодь, її громадські об'єднання одночасно є як об'єктом, так і суб'єктом її здійснення.

Це впливає з місця молоді у суспільному житті. Як було заявлено на сороковій сесії Генеральної Асамблеї ООН, „молоді люди відіграють подвійну, з першого погляду, суперечливу роль: з одного боку, вони активно сприяють процесу соціальних змін, а з іншого, — стають його жертвами” [9, с.17]. Це вимагає від суспільства постійно приділяти увагу підростаючому поколінню, сприяти його соціальній адаптації.

У результаті цього молоді стає і суб'єктом, і об'єктом суспільних перетворень, здійснення молодіжної політики: по-перше, самі молоді люди з метою підвищення ефективності їх впливу на суспільне життя намагаються об'єднатися, зорганізуватися в громадські структури, неформальні молодіжні об'єднання і, по-друге, суспільство в ході реалізації молодіжної політики, завданням якої є створення необхідних соціально-економічних, політико-правових, організаційних умов і гарантій для соціального становлення, розвитку і вдосконалення як окремої молодої людини, так і всього молодого покоління, старається допомогти становленню, розвитку молодіжного руху як важливого чинника здійснення цієї діяльності.

Отож, молодіжний рух одночасно є важливим дієвим механізмом здійснення молодіжної політики. Не можна не погодитися з висновком І. Ільїнського: „Молодь знаходить суб'єктність в міру самоідентифікації, самоусвідомлення своїх інтересів, росту своєї організованості — від стихійного радикалізму до різноманітних типів і форм молодіжних рухів, об'єднань і організацій і перш за все громадсько-політичних. Плюралістичний молодіжний рух, забезпечуючи розмаїття, взаємодоповнюваність та альтернативність його цілей, завдань, програм, кінець кінцем надає молоді можливість набутти певну форму цілісності, єднання в різноманітності, оформляє його в певну суспільну

силу, яка може впливати на суспільство в інтересах усього суспільства і самої молоді. Організованість — найважливіший гарант суб'єктності. Суспільство і держава повинні допомогти молоді організуватися, всіма засобами підтримати її об'єднання” [1, с.117].

Необхідно враховувати й те, що серед основних інститутів соціалізації підростаючого покоління саме громадським молодіжним і дитячим організаціям молоді люди виявляють досить високу довіру. Це зокрема підтверджує стан справ в Україні. Так, соціологічне дослідження, проведене Державним інститутом проблем сім'ї та молоді у травні 2000 р., засвідчило, що громадським молодіжним і дитячим об'єднанням „повністю довіряють” та „скоріше, довіряють, ніж ні” 28% молодих українців віком 14–28 років. У грудні цей показник підвищився до 37%, у червні 2002 р. — до 40%. Серед запропонованих у вересні 2002 р. для оцінки основних категорій громадських об'єднань найкраще були оцінені саме молодіжні та дитячі організації: їм висловили довіру 54% опитаних, тоді як жіночим організаціям — 43%, релігійним об'єднанням — 36%, профспілкам — 20%, а політичним партіям — лише 10% (21, с. 157–158).

Разом з тим, для того, щоб глибше усвідомити місце і роль молодіжного руху як суб'єкта здійснення молодіжної політики, необхідно краще визначитися з самими поняттям „молодіжний рух”, оскільки у поглядах вітчизняних і зарубіжних науковців існують певні розбіжності.

Так, за радянської доби більшість спеціалістів молодіжний рух ототожнювали лише з комсомолом. Один з дослідників молодіжного руху А. Галаган дав цьому таку оцінку: „Такого поняття (поняття „молодіжний рух” — В. Б.) у науковому розумінні цього слова в радянському суспільствознавстві останніх 60 років просто не

було. Фразеологічно, як словосполучення, „молодіжний рух” вживалося синонімом комсомолу. На протязі шести десятиліть адміністративно-командною системою було приписано вважати, що ніякого молодіжного руху немає і бути не може. Асоційоване безпосередньо з комсомолом поняття „молодіжний рух”, таким чином, перестало бути самостійним поняттям, а перетворилося в ідеологізовану мічену карту” [22, с.101].

Існує думка, що молодіжний рух — це сукупність лише молодіжних організацій. Цього напрямку дотримуються і деякі сучасні вітчизняні дослідники. Ними передусім вивчається саме та активність молоді, яка виражена в організаційній формі [23, с.325].

На думку автора цієї роботи, заслуговує на увагу точка зору дослідника молодіжного руху В. Головенька, який прирівнює молодіжний рух до спеціальної політичної системи такої специфічної категорії суспільства як молодь. Дослідник стверджує: „... молодь, як й інші соціальні групи, виявляє свою активність через свій суспільно-політичний рух, який, враховуючи особливе місце молоді в структурі суспільства, присутність молодіжної політики практично у всіх формах політичної і соціальної організації, є більш складним у порівнянні зі своїми аналогами, багато в чому подібний до політичної системи суспільства в цілому.

На порівняння молодіжного руху з політичною системою наштовхує і такий логічний ряд: молодь — це дуже специфічна, важлива соціальна група в структурі суспільства, яка є й об’єктом, і суб’єктом його молодіжної політики; політична система, за визначенням сучасних політологів, — це одна із форм соціального руху матерії, пов’язана з особливою формою діяльності людей - політикою. То ж напрошується висновок, що, здійснюючи молодіжну політику, суспільство повинно мати певний ме-

ханізм, систему, з допомогою якої воно її розробляє і реалізує. Такою системою і є молодіжний рух” [9, с.18].

На думку В. Головенька, молодіжний рух, як і політична система суспільства в цілому, щонайменше включає в себе такі три підсистеми: інституційну або організаційно-інституційну (це державні та громадські структури, які розв’язують проблеми молодіжної політики); регулятивну або нормативну (це законодавство стосовно молодіжного руху і програмні та статутні документи самих організацій); комунікативну або інформаційну (це молодіжні засоби масової інформації, інші молодіжні видання).

Проте автор цієї статті вважає, що з політологічної точки зору найбільш досконало суть молодіжного руху відображає Є. Косенко, стверджуючи, що „під молодіжним рухом, як правило, розуміють масову організовану соціально-політичну активність, яка направлена на реалізацію як специфічних вимог і цілей молодого покоління, так і цілей інших громадських груп, об’єктивні інтереси яких відповідають інтересам молоді. Організована політична активність проявляється у формі участі молоді в широких соціальних рухах. Вузькоцільові рухи звичайно мають чітко обмежену молодіжну базу і спрямованість на відбиття безпосередніх інтересів молоді. Зазначаючи впливу провідних політичних рухів і партій, вони, разом з тим, являють собою самостійні ідейно-політичні утворення. До таких рухів можна віднести, наприклад, рух школярів і учнів вузів за академічні права, різного роду виступи під прапором культурних перетворень. Вузькоцільові рухи являють собою необхідну і важливу форму боротьби молоді за свої соціально-економічні інтереси і одностороннього залучення до політичної боротьби” [24, с.87].

Ми поділяємо точку зору В. Куліка, Т.Голубоцької та О.Голубоцько-

го, які вважають, що у молодіжному русі наявні як масова організована соціально-політична активність (у вигляді організованої – в громадській організації, творчі спілки тощо – молоді та неформальної самоорганізованої молодіжної ініціативи, іноді „молодіжної субкультури”), так і вузькоцільові рухи, які взаємно доповнюються [4, с.66].

Отже, як висновок, ми підкреслюємо, що молодіжний рух – це не лише громадські молодіжні та дитячі об'єднання, а набагато складніше явище. Він, як мінімум, складається з організованої молоді, яка юридично оформлена у свої громадські об'єднання, та неформальної самоорганізованої молодіжної ініціативи, „молодіжної субкультури”, які взаємно доповнюються.

До організованої частини молодіжного руху ми відносимо: молодіжні партії, молодіжні секції, філії, „крила” при „дорослих” громадських об'єднаннях, партіях; громадські молодіжні організації (союзи, спілки, асоціації, рухи тощо), які можуть бути різними за назвою, за масштабами діяльності, але повинні обов'язково мати чотири головні ознаки: офіційно оформлене членство (причому, воно може бути у різних формах: видачі членських квитків, нагрудних значків тощо); участь членів об'єднання у створенні його матеріальної бази, у т.ч. шляхом сплати вступних і членських внесків; участь у самоуправлінні об'єднання; наявність статусу об'єднання, інколи програми чи іншого програмного документа; різноманітних громадських молодіжних та дитячих фондів; любительські клуби за інтересами, що різняться як за напрямками (культурологічні, спортивні тощо), так і за формами діяльності; релігійні молодіжні об'єднання, тощо.

До неформальної самоорганізованої молодіжної ініціативи ми відносимо ті молодіжні об'єднання, які не

мають чітко вираженої організаційної структури, програмних документів або, як їх іще називають, „неформальні групи”, „молодіжні субкультури”. При цьому ці формування необхідно оцінювати не так, як це робилося у другій половині 80-х років, коли „неформальними” називали майже всі молодіжні об'єднання окрім комсомольської та піонерської організацій, а виходити із соціологічного визначення цього поняття: „неформальна група” – це група людей, яких пов'язують особисті, не закріплені організаційно і не оформлені юридично зв'язки”. Сюди можна віднести, зокрема в Україні, такі типи молодіжних субкультур: романтико-ескапістські субкультури; релігійно-містичні субкультури; гедоністично-розважальні субкультури; епатажно-протестні субкультури; радикально-деструктивні субкультури; свавільно-самосудні молодіжні формування; гакери [25, с.131–134].

І хоча, за даними фахівців, нерідко у першій частині молодіжного руху перебуває набагато більше молодих людей, ніж у другій (так, наприклад, лише 2–3% української молоді перебуває в офіційно зареєстрованих молодіжних організаціях, а натомість понад 25% знайшло собі місце у неформальних об'єднаннях [26], автор статті все ж таки вважає, що серцевину, найбільш дієву частину молодіжного руху складають ті громадські об'єднання молоді, які зареєстровані та діють відповідно до чинного законодавства і у тісній взаємодії з державними органами, у першу чергу намагаються вирішувати важливі соціальні проблеми молодих людей, сприяють їх соціалізації у відповідних соціально-економічних умовах розвитку суспільства, його політичної системи, традицій, культури, тобто всього, що відрізняє це суспільство від інших.

Необхідно враховувати й те, що всі структури молодіжного руху на різних історичних етапах розвивалися не-

однаково: певний час більш розвинутою формою молодіжного руху були його структури при „дорослих” формуваннях, на іншому відтинку часу на перше місце виходили молодіжні організації, інколи небувалого масштабу набував так званий „неформальний рух” тощо.

Розвиток молодіжного руху значною мірою визначається тим, як суспільство ставиться до нього, в цілому до молоді. Це проявляється зокрема в тому, наскільки розвинута система різноманітних державних структур, органів, діяльність яких націлена на вирішення молодіжних проблем. У кожному громадянському суспільстві, в правових державах, в цілому в світовій спільноті ці структури різні за формами і шляхами форму-

вання, але головне, що їх єднає — це формування молодіжної політики.

Важливим компонентом підтримки молодіжного руху є політичні і правові норми, що панують у суспільстві.

І на завершення необхідно ще раз підкреслити, що через свою громадську активність, у першу чергу через свої громадські об'єднання молодь не тільки створює умови для саморозвитку і самореалізації, а й активно включає себе в усі суспільні процеси з метою прогресивного поступу суспільства вперед. Отож можна сказати, що молодіжний рух є як суб'єктом, так і об'єктом здійснення молодіжної політики, важливою умовою поступального розвитку суспільства.

1. *Ильинский И. М.* Молодежь и молодежная политика. Философия. История. Теория. — М.: Голос, 2001. — 696 с.
2. *Луков В. А.* Теоретические и методологические основы изучения молодежного и детского движения // Молодежные и детские общественные объединения: проблемы преемственности деятельности и исследований. Сборник докладов и выступлений.— М.: Логос, 2002.— С. 17 – 31.
3. *Ильинский И. М.* Молодежь и молодежная политика. Философия. История. Теория. — М.: Голос, 2001.— 696 с.; *Ковалева А. И., Луков В. А.* Социология молодежи : Теоретические вопросы.— М.: Социум, 1999.— 351 с.; *Волков Ю. Г., Добреньков В. И., Кадария Ф. Д., Савченко И. П., Шаповалов В. А.* Социология молодежи : Учебное пособие.— Ростов-н/Д.: Феникс, 2001.— 576; *Павловський В. В.* Ювенология: проект інтегративної науки о молодежи.— М.: Академический Проект, 2001.— 304 с.; *Омельченко Е.* Молодежные культуры и субкультуры. — М.: Изд-во „Институт социологии РАН”, 2000. — 264 с.
4. *Кулік В., Голубоцька Т., Голубоцький О.* Молода Україна: сучасний організований молодіжний рух та неформальна ініціатива: Дослідження. — К.: Центр дослідження проблем громадянського суспільства, 2000. — 460 с.
5. *Соколов В. Н., Рябика В. Л.* Молодежь Украины: вчера, сегодня, завтра. — Одесса: „Маяк”, 1998. — 152 с.; *Поліщук Ю. Й.* Моральне виховання в контексті соціально-педагогічної діяльності сучасних молодіжних об'єднань. — Тернопіль: Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Івасюка, 1999. — 114 с.; *Поліщук Ю. Й.* Сучасне молодіжне об'єднання як соціально-педагогічна система. — Тернопіль: Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Івасюка, 1999. — 114 с.
6. Державна молодіжна політика в Україні у 2001 році : Зб. нормативно-правових актів. /Автор-упорядник Є. І. Бородин — Дніпропетровськ: Поліграфіст, 2002.— 475 с.; Державна молодіжна політика в Україні у 2002 році : Зб. нормативно-правових актів. /Автор-упорядник Є. І. Бородин — Дніпропетровськ: Герда, 2003. — 458 с.; Державна молодіжна політика в Україні: словник термінів нормативно-правових актів /Автор-упорядник Є. І. Бородин — Дніпропетровськ: Герда, 2002. — 337 с.
7. *Головатий М. Ф.* Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення.— К.: Наук. думка, 1993. — 237 с.; *Головченко В. А., Корнієвський О. А.* Український молодіжний рух: історія та сьогодення.— К. :

- Наук. думка, 1994. – 111 с.; Головенько В. А. Український молодіжний рух у ХХ столітті: історико-політологічний аналіз основних періодів.– К.: А.Л.Д., 1997.– 160 с.; Перепелиця М. П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект).– К.: Український ін-т соціальних досліджень; Український центр політичного менеджменту, 2001. – 242 с.
8. Нове покоління незалежної України (1991–2001 роки) : Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2001 р.)/Кол. авторів: В. А. Головенько та О. О. Яременко (керівники) та ін. – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2002. – 211 с.
 9. Головенько В. А. Український молодіжний рух у ХХ столітті: історико-політологічний аналіз основних періодів.– К.: А.Л.Д., 1997. – 160 с.
 10. Государственная молодежная политика в Российской Федерации.– М.: Логос, 2003. – 66 с.
 11. Supporting young people in Europe: principles, policy and practice: The Council of Europe international reviews of national youth policy 1997 – 2001 – a synthesis report.– Strasbourg: Council of Europe, 2002. – 129 p.
 12. Youth in Slovenia: new perspectives from the nineties.– Ljubljana: Ministry of Education and Sport, Youth department, 1998. – 401 p.
 13. Камалдинова Э. Ш. Некоторые вопросы проекта концепции государственной молодежной политики в Российской Федерации // Молодежные и детские общественные объединения: проблемы преемственности деятельности и исследований. Сборник докладов и выступлений.– М. : Логос, 2002. – С. 32–38.
 14. Закон України „Про внесення змін до статті 1 Закону України „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні // Голос України. – 22 квіт.
 15. Перепелиця М. П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект). – К.: Український ін-т соціальних досліджень; Український центр політичного менеджменту, 2001. – 242 с.
 16. Політологічний енциклопедичний словник : Навч. посібн. для студентів вищ. навч. закладів / В. П. Горбатенко, А. Г. Саприкін (упоряд.); Ю. С. Шемшученко, В. Д. Бабкін (ред.); НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К.: Генеза, 1997. – 360 с.
 17. Криворученко В. К. К вопросу о законодательстве субъектов Федерации в сфере молодежной политики // Молодежная политика. Информационный бюллетень. – М.: Комитет Российской Федерации по делам молодежи; Институт молодежи, 1995. – № 92–95. – С. 58–67.
 18. Головатый М. Ф. Державна молодіжна політика як феномен суспільного розвитку і нова парадигма державотворення у країнах перехідного стану //Український соціум: соціологічні дослідження та моніторинг соціальної політики (соціологія, педагогіка, економіка, політика). – 2002.– № 1.– С. 54–62.
 19. Головенько В. А., Корнієвський О. А. Український молодіжний рух: історія та сьогодення.– К.: Наук. думка, 1994. – 111 с.
 20. Нормативно-правова база діяльності громадських молодіжних організацій /Редкол.: В. П. Банах, С. В. Зелінський, А. Г. Зінченко та ін.– К.: Четверта хвиля, 2001. – 388 с.
 21. Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України: інформаційно-аналітичні матеріали / Кол. авторів: В. А. Головенько та О. О. Яременко (керівники) та ін.– К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 191 с.
 22. Галаган А. А. Некоторые методологические проблемы изучения истории молодежного движения в СССР // Молодежь – 89. – М., 1999. – 264 с.
 23. Ковалева А. И., Луков В. А. Социология молодежи : Теоретические вопросы.– М.: Социум, 1999.– 351 с.;
 24. Косенко Е. И. Некоторые методологические вопросы изучения политических отношений молодежи в буржуазном обществе //Международное молодежное движение. Вопросы теории и методологии. Сборник научных трудов. – М., 1983. – С. 82–93.
 25. Якуба О. Молодіжні рухи та їх базова типологізація // Незалежний культурологічний часопис „І”. – 2002. – Число 24. – С. 127–134.
 26. Паламарюк О. Вболівальники субкультур. Неформальні групи як втеча від реального життя? – День. – 2003. – 29 серп.

Подано до редакції 21.01.2004

Abstract.

YOUTH MOVEMENT AS AN OBJECT AND SUBJECT OF YOUTH POLICY

The article seeks to provide a comprehensive outlook on the role and place of youth non-governmental organisations in social life and trace the mechanism of their co-operation with the relevant governmental bodies. It is argued that at the current stage, the youth movement in Ukraine is to be seen as both an object and subject of the state youth policy. Promoting youth development and youth organisations, the state, at the same time, sees the youth (first of all its organised part) as a resource for particular programmes and interventions for the country's further development.
